

УДК 141.113

СУЧАСНА ПАРАДИГМА ФІЛОСОФСЬКОЇ РЕФЛЕКСІЇ ДИСКУРСУ ДЕКОНСТРУКЦІЇ

АНДРІЙ КАРПЕНКО,*старший викладач кафедри філософії, соціально-політичних і правових наук
Донбаського державного педагогічного університету, м. Слов'янськ*

Дослідження спрямоване на визначення змісту сучасної парадигми теоретичної рефлексії дискурсу деконструкції. Розроблено методологічну основу синтезу історико-філософського, герменевтичного, епістемологічного та системного підходів у концептуальних координатах онтології А. Бадью.

Ключові слова: деконструкція, дискурс, парадигма, *differance*, *inexistence*, інтенсивність.

Постановка проблеми. Концепція деконструкції є взірцем постмодерністського способу філософування з усіма недоліками й перевагами останнього. Публічне сприйняття деконструкції принципово неоднозначне, проект Жака Дерида має як власних прихильників, так і опонентів. Наразі в історичній долі деконструкції відбувається трансформація: авангардистська мода на граматологічні концепти та культособистісна ідіосинкразія самого Дерида розчиняються в стихіях сучасної світоглядної кон'юнктури. Проте безсумнівним залишається факт, що деконструкція постала знаменником, що означив *Zeitgeist* потужного руху філософської думки. І можливо, що саме в горизонті її ретенційного поступу до порядку історії актуальним постає пошук інноваційних засобів реконцептуалізації та переосмислення філософського змісту деконструктивістського дискурсу. Першочергове завдання здійснення такого пошуку полягає у визначенні існуючої парадигми критичної рефлексії деконструкції.

Огляд й аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Проблема визначення філософського статусу деконструкції постає предметом гострих дискусій усередині світового філософського співтовариства впродовж останніх сорока років. За цей час здійснило чимало досліджень як спеціалізованого, так і загального характеру.

У нашому дослідженні ми виходимо з необхідності синтезу вітчизняної лінії осягнення змісту деконструкції, репрезентованої, зокрема, у працях С. Куцупал, В. Огорокова, О. Хоми, з досвідом зарубіжних дослідників (Н. Автономова, О. Гурко, В. Ільїн, Ч. Норріс), здійсненого на основі онтології Алена Бадью.

Об'єктом дослідження є дискурс критичної рефлексії деконструкції.

Предметом дослідження є сукупність загальних та специфічних змістових аспектів дискурсу деконструкції, які визначають сучасну парадигму філософської рецепції цього дискурсу.

Мета дослідження - встановити характер існуючих підходів філософської рефлексії деконструкції та виявити прагматичні зв'язки між ними.

Виклад основного матеріалу. Характерною ознакою сучасної філософської думки є увага до проблеми визначення змісту кореляції "Свідомість-Мова-

Світ". Розробка концептуальної парадигми вказаної фундаментальної системи є загальним полем проблематизації з боку різноманітних філософських трендів. Генетично пов'язаний з онто-феноменологією М. Гайдеґгера, психоаналізом З. Фрейда, філософією життя Ф. Ніцше та семіологією марксизму, постструктуралізм формулює власне розуміння тексту як глобальної системи означування, фактично ототожнюючи текст зі світом. Такий підхід дозволяє по-новому переформулювати фундаментальні питання онтології та гносеології, визначити саму можливість перенормування дійсної картини світу. Зрештою, справа полягає у формуванні новітньої парадигми науковості, трансформації існуючих моделей генерації знань.

Питання визначення історико-філософського змісту феномена деконструкції може видаватися передчасним та несуттєвим або, навпаки, уже давно не актуальним. Але, незважаючи на багато в чому одіозну славу, творчості Ж. Дерида притаманна внутрішня цілісність і завершеність філософської концептуалізації. Деконструкція є реалізацією спроби подолати межі метафізики, спробою утворити нову концепцію знання. Такий підхід ставить деконструкцію на перший план сучасної філософської думки. Розширюючи поняття письма, деконструкція приходить до трактування Світу як тексту, що дозволяє використовувати новітні, специфічно орієнтовані методи аналітики та трансформувати традиційно усталені форми пізнання. Таким чином, по-новому може бути осмисленим і соціальний світ, і саме поняття "людина" як таке. Актуальність такого переосмислення не викликає сумнівів. У світі, де змінюється сам спосіб існування людини, в умовах перманентної кризи та зростання інтенсивності соціальних процесів, характерних для становлення інформаційного суспільства, особливого значення набувають спроби осягнення інформаційно-знакових вимірів суспільного буття.

Доволі актуальною виглядає й методологія, запропонована французьким філософом, оскільки вона дозволяє виявити глибинні смислові горизонти філософського дискурсу. Разом із тим, деконструкція є не тільки спеціальною модифікацією аналітики, - вона дозволяє виявити механізми, які забезпечують єдність тексту в мережі не тільки інтертекстуальних референцій, але також зв'язків з іншими "мовами",

системами знаків, які формують єдине тло реальності як тексту. Деконструкція постає актуальною стратегією філософування, у межах якої сформована не тільки оригінальна методологічна парадигма, але також здійснено концептуалізацію гносео-онтологічної "стратегією" визначення параметрів картини світу.

Актуальним завданням сучасної філософії є визначення історико-філософської генеалогії деконструкції як способу філософування та методологічної концепції. Важливим є досвід переосмислення глобальних нарацій, здобути деконструктивістським досвідом, який має бути розвинутий на теренах вітчизняної філософії. Актуальними постають питання про статус людини в епоху глобального тексту, про доцільність та можливість використання деконструкції як системи світогляду.

Разом із тим, визначення характеру концептів деконструкції може бути плідним і для переосмислення досвіду вітчизняної філософії. Проект деконструкції як критики філософської традиції та критики самої деконструкції визначає підстави для перенормування основних світоглядних проблем у своєрідному полі вітчизняної філософії.

Актуальність поставлених деконструкцією проблем корелює з ростом кількості критичних праць, присвячених інтерпретації проекту Ж. Деріда, як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників. Аналізуючи деконструкцію як методологічну парадигму, більшість учених не бачає системного характеру деконструкції, що призводить до фрагментарності в розумінні природи деконструктивістського руху. Тим не менше, можна відзначити, що на зміну такому підходу приходять спроби цілісного осмислення явища деконструкції. Проблематизація дослідження деконструкції рухається в таких тематичних напрямках: 1) історико-філософський підхід; 2) герменевтичний підхід; 3) епістемологічний підхід; 4) системний підхід. У межах історико-філософського підходу деконструкція розглядається в ракурсі генеалогії західноєвропейської філософії. Герменевтичний підхід, заснований на працях М. Гайдеггера та Е. Гусерля, спрямований на предметизацію деконструкції як інтерпретативної стратегії. Таке розуміння є характерним для американської школи літературної критики. Епістемологічний підхід дозволяє використовувати трансформаційну модель структурування знання, розроблену Ж. Деріда у праці "Про граматологію". Нарешті, системний підхід поєднує вищевказані способи дослідження деконструкції.

Посилена увага до деконструкції впродовж декількох десятиліть є знаковою. Розуміння деконструкції перебуває в постійному русі. Проте питання про сутність деконструкції не можна вважати вичерпаним. Багато аспектів існуючих методологій вимагають ретельного переосмислення. На наш погляд, характер аналізованої проблеми потребує конструювання спеціального апарату дослідження, який би відповідав кореляції актуального стану філософського процесу з історично визначеною формою самої деконструкції. Подібні проекти існують, але вони не є завершеними, що визначає необхідність конструювання такої методики. Але це завдання неможливо виконати без урахування досягнутих результатів попередніх досліджень.

Існуючий комплекс підходів до проблеми деконструкції не вичерпує можливостей цієї концепції. Як можливий вихід із такої ситуації ми бачимо творчий

синтез вищевказаних підходів. Разом із тим, вони не можуть зафіксувати деякі концепти деконструкції в плюральності та відкритості траєкторій їхнього руху.

Критична література з питань деконструкції є численною та різноманітною за тематичним спрямуванням, за критичними акцентами та прогностичними оцінками. Незважаючи на розмаїття та суперечливість інтерпретацій змісту деконструкції, можна окреслити декілька фундаментальних підходів рецепції творчості Ж. Деріда. Ми пропонуємо виокремити чотири базові підходи: історико-філософський, герменевтичний, епістемологічний та системний. Як доповнення ми виокремлюємо онтологічний підхід, заснований на транскрипції концептів граматології в термінах філософської системи А. Бадью. Як у західній, так і в пострадянській критичних школах характерним є домінування історико-філософського підходу та його різноманітних модифікацій. Однак сприйняття філософії Ж. Деріда в пострадянському світоглядному просторі має власну специфіку. Наприклад, якщо для західної гуманітаристики характерним є інтерес до герменевтичного аспекту деконструкції, то вітчизняна традиція надає більшого значення епістемологічному та системному підходам. Через історичну "вторинність" рецепції деконструкції, вітчизняні дослідження мають більш універсальний характер і зазвичай уже містять елементи герменевтичного підходу.

Разом із тим, треба відзначити, що, виходячи з парадигми, у якій працює сам Ж. Деріда, не можна залишати без уваги такий момент: проект деконструкції має принципово текстуальний характер. Дискурсивність деконструкції має бути концептуалізована в термінах інтенсивностей. Як відомо, М. Гайдеггер радив "мислити Гайдеггера всупереч Гайдеггеру", аналогічно треба "мислити Деріда". Спроби здійснити деконструкцію деконструкції здійснюються від самого моменту формулювання її основоположень.

Коли, наприклад, російський дослідник І. Ільїн здійснює спробу інвентаризації системи Ж. Деріда, він спирається на трансцендентальні презумпції тоталізуючої системи логоцентризму, яка апіорі є антитезою до дискурсу деконструкції. І. Ільїн репрезентує семантичні форми деридіанського дискурсу термінами метафізики. Хоча в статті "Лист до японського друга" Ж. Деріда визначає відмінність власних концептів від традиційного "поняття". У цьому моменті виникають певні труднощі, оскільки концепти схоплюють форми мислення в їх процесуальності, тоді як традиційна мова філософії пристосована до фіксації понять як "станів" і не здатна адекватно означити форми мислення як процеси. Показовим у цьому сенсі є концепт "сліду", який не можна зафіксувати за визначенням. Дислокація дискурсу деконструкції - периферія традиційної філософської мови, місцини, де філософське мовлення запинається, де не діють параметри традиційного поля дискурсивності. Указаний процесуальний аспект деконструктивістської дискурсії не віднаходить адекватного осмислення в багатьох дослідженнях і, зокрема, у працях І. Ільїна, які мають вигляд швидше спроб перекладу з однієї мови на іншу.

Треба зазначити, що І. Ільїн тлумачить ставлення Ж. Деріда до питання про системність системи в такий спосіб: "...оскільки саме ідея безструктурності відображена у самій назві деконструкції" [3, с.19]. Тут особливо виразно постають вищевказані труднощі "перекладу". У межах традиційної мови мета-

фізики просто не існує інших можливостей для дескрипції структури, організованої не за принципами централізованої ієрархії. Маргінальна мова деконструкції конститує таку можливість. Так, наприклад, Ж. Дерида зауважує: "Саме тоді настає мить, коли мова заповнює універсальне проблематичне поле; саме тоді настає мить, коли, за відсутності центру або початку, усе стає дискурсом - за умови порозуміння щодо цього слова - тобто системою, у якій центральне, первісне або трансцендентальне означуване ніколи не є абсолютно присутнім поза системою відмінностей. Відсутність трансцендентального означуваного розширює до нескінченності поле та гру сигніфікації" [2, с. 566]. Для нього відсутність центру, який регламентує зміни структури, не є фактом руйнації системи як такої. Але для І. Львіна, який залишається в межах класичної парадигми, така нескінченність є хибною.

Аналогічним чином тлумачить зміст деконструкції американський дослідник феноменології Л. Лоулор, який пропонує реконцептуалізацію граматики засобами схематичного конструювання системи "точок дифракції" [6, с. 3]. але лоулорівська "оптична" метафорика не може бути основою цілісної дескрипції деконструкції.

Прикладом застосування герменевтичного підходу до реконцептуалізації деконструкції є творчість Ч. Норріса, американського дослідника дискурсу Ж. Дерида. Ч. Норріс робить акцент на тому, що деконструкція "є прив'язаною до текстів і не може існувати у вигляді дійсної системи концептів" [7, с. 31].

Епістемологічний та системний підходи до вивчення змісту філософського дискурсу Ж. Дерида є характерними для більшості вітчизняних та російських науковців. Прикладами ретельного та фундаментального дослідження деконструкції є праці Н. Автномова, О. Гурко, С. Куцепал. Характерними для системного підходу є концептуальна напруга діалогу з думкою Ж. Дерида, пошук адекватних засобів відтворення розмаїтої палітри смислових горизонтів дискурсу граматики, об'єктивне визначення контекстуального плану деконструкції. Українська дослідниця С. Куцепал пише: "Важливим видається не текстологічний аналіз, а побудова дороговказу, завдяки якому можна пройти крізь лабіринт сучасної французької філософії" [4, с. 6].

Як свідчить аналіз існуючих підходів до реконцептуалізації дискурсу Ж. Дерида, більшість дослідників опиняються перед методологічною дилемою вибору засобів здійснення такої реконцептуалізації. Відкритою є альтернатива: по-перше, традиційна концептуальна парадигма; по-друге, різноманітні постструктуралістські онтології. Обидва підходи ведуть дослідження, на нашу думку, у хибному напрямку. Ми вважаємо, що синтез вищевказаних підходів можливий у концептуальних координатах онтології Алена Бадью, у якій долається замкненість постструктуралістських моделей.

Ж. Дерида та А. Бадью - філософи-антагоністи. Для першого істина - функція тексту, для другого - атрибут події, що залишає "лакуни" в порядку буття. Глибоке розходження між філософськими позиціями філософів і визначає актуальність вивчення інтерпретації змісту деконструкції Аленом Бадью.

А. Бадью звертається до тлумачення деконструкції в тексті, названому "Кишеньковий пантеон" - серії есе, присвячених видатним представникам французької філософії ХХ століття. У тексті про Ж. Дерида А. Бадью пропонує в цілому позитивну

інтерпретацію деяких аспектів деконструкції. А. Бадью виходить із контексту власної філософської концепції, викладеної в трактаті "Логіки світів", де розробляється вчення про природу присутності. Зокрема, французький філософ відстоює ідею про те, що в кожному прояві множинності (буття) є точка неіснування. За А. Бадью, суть філософської роботи Ж. Дерида полягає в "записуванні несущого", у встановленні самої можливості подібного запису: "Дерида ставить питання про - і в цьому випадку "письмо" означає акт думки - запис неможливості несущого як форми власного запису" [5, с. 132]. Тут же А. Бадью пише: "Відношення між буттям і присутністю або відношення між множинністю і записом є трансцендентальне відношення" [5, с. 128]. Будь-яка множинність позначена певним ступенем інтенсивності існування у світі, ступенем явленості, яку можна назвати інтенсивністю екзистенції. А. Бадью звертається до думки Ж. Дерида про форми прояву множинності в різних світах, про те, що присутність існує з різним ступенем інтенсивності з кожним новим проявом в іншому світі. Це означає, що інтенсивність може бути більшою в одному світі, слабшою - в іншому, дуже слабкою - у третьому й так далі. У множинності завжди наявний певний компонент, інтенсивність існування якого дорівнює мінімальній екзистенції, що в умовах цього світу тотожне відсутності існування, яке постає в якості несущого. Відповідно будь-яка множинність буде містити елемент неіснування, нульової присутності. А. Бадью стверджує, що "несуще не може бути визначене в онтологічних поняттях, але тільки в екзистенціальних термінах: це мінімальна ступінь існування в тому або іншому детермінованому світі" [5, с. 130]. Деконструкція - це спроба запису несущого на рівні найменшої інтенсивності присутності.

Ще одним важливим аспектом творчості Ж. Дерида для А. Бадью є конститутивне для деконструкції "спекулятивне бажання думки". А. Бадью вважає, що це бажання завжди уникає фіксації в мережі соціальних дискурсів, яку він називає "зникаючою точкою", точкою, що вислизає від впливу диспозитиву нормативності. Робота думки або, у випадку Ж. Дерида, робота письма, яку А. Бадью виявляє в проекті деконструкції, полягає в здатності локалізації точки, яка зникає. Але локалізації недостатньо для визначення поняття, оскільки те, що зникає, неможливо зафіксувати. У цьому полягає "проблема Дерида": спроба визначити дещо, яке постійно зникає, те, що вислизає з горизонту нашого мислення, якому доводиться задовольнятися відстеженням слідів зникнення присутностей із мінімальними інтенсивностями існування. Деконструкція визначається як "порядок операцій, покликаних вказати межі простору зникаючої точки" [5, с. 136]. На думку А. Бадью в цьому полягає призначення *differance*, оскільки воно є результатом спроби Ж. Дерида створити єдиний термін для актуалізації відмінності між буттям і суцям у його точці зникнення: "Дерида долає залишки метафізичної опозиції в дистинкції буття і сущого таким чином, щоб можна було досягнути відмінності як такої в її процесуальній актуальності. *Differance* у дії є щось, що зустрічається в точці зникнення будь-якої опозиції буття й сущого, яке ніяк не можна редукувати до певної фігури цієї опозиції" [5, с. 137]. А. Бадью використовує лінгвістичний прийом Ж. Дерида, результатом якого є концепт *differance*, і говорить про *inexistence*, яке локалізує точку зникнення в просторі опозиції "суще/несуще".

Далі А. Бадью визначає деконструкцію як "пристрасть до Inexistence". Саме в концептуальних координатах онтології події і буття, розробленої А. Бадью, можливий евристичний синтез та реконцептуалізація строкатої та плюралістичної дискурсивної палітри постмодерністської філософії.

Висновки

Дослідження дискурсу критичної рефлексії деконструкції виявило такі підходи щодо інтерпретації проекту Ж. Деріда: історико-філософський, герменевтичний, епістемологічний, системний та онтологічний. Між визначеними підходами встановлено парадигматичні відношення комплементарності, опозиції та кореляції. Доведено, що онтологічний підхід, заснований на теорії диференціальної інтенсивності екзистенції суцього, має значний евристичний потенціал щодо диверсифікації дискурсу Постмодерну.

A. Karpenko

THE CONTEMPORARY PARADIGM OF PHILOSOPHICAL REFLECTION OF DECONSTRUCTION

The article examines the current paradigm of actual critical approaches to the discourse of deconstruction. It is proved that Badiou's ontology provides the conceptual coordinates, conditioning the synthesis of historico-philosophical, hermeneutical, epistemological and systemic approaches.

Key words: deconstruction, differance, discourse, paradigm, inexistence, intensity.

© А. Карпенко

Надійшла до редакції 18.10.2012

УДК 130.40

МОРАЛЬ, ПРАВО, СВОБОДА В СОЦІАЛЬНИХ УТОПІЯХ Т. МОРА І Т. КАМПАНЕЛЛИ

ТЕТЯНА ПАВЛОВА,

доктор філософських наук, доцент кафедри філософії

Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

У статті розглядаються утопічні погляди на соціальну дійсність в епоху Відродження. Ці погляди займають вагомe місце в історії філософії. Аналізуються питання соціального життя і взаємодії осіб у таких ідеалізованих суспільствах, а також бачення суспільства як здійснення соціального ідеалу. Досліджується ідея соціального блага, що реалізується через справедливість у своєму специфічному розумінні, прагнення людського духу до щасливого життя, реалізації власної мрії.

Ключові слова: суспільство, особа, соціальний ідеал, держава, щастя, свобода.

Постановка проблеми та стан її вивчення. Проблема людської свободи, її відношення до щастя, регулювання суспільних відносин, побудова суспільства відповідно до гуманістичних принципів - усі

ці питання в процесі розвитку філософії, зокрема соціальної філософії, завжди були актуальними. Інша справа, яким чином мислителі різних історичних епох та різних філософських напрямків вирішували їх у